

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2024.2.3>**Віктор ВАЦЮК**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0001-8705-6223

Вадим ВЛАД

доктор філософії у галузі права, доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності,
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
ORCID: 0000-0002-7180-8096

МЕТА ТА ЗНАЧЕННЯ НАУКИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА У СИСТЕМІ ВИКОНАННЯ ТА ВІДБУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ

У даній науковій статті на тему: «Мета та значення науки кримінально-виконавчого права у системі виконання та відбування кримінальних покарань» розглянуто основні теоретичні положення про важливий вплив науки кримінально-виконавчого права на діяльність установ виконання кримінальних покарань.

Діяльність у правовій сфері суспільства існує у вигляді принципів, засобів, підходів, за допомогою яких вивчають правові явища і результатом використання яких є розробка та вдосконалення певних пенітенціарних понять та теоретичних конструкцій, зокрема правової діяльності, правопорушення у системі виконання кримінальних покарань, правомірної поведінки ув'язнених та персоналу виправних колоній, виправних центрів та виховних колоній, які знаходяться не тільки на території України, але й за кордоном.

Крім того, правові науки, а також наука кримінально-виконавчого права є важливою для вивчення у зв'язку із постійним рушійним процесом удосконалення правового життя у системі відбування та виконання кримінальних покарань, а також для здійснення наукової юридичної діяльності.

Після розробки певних наукових праць, які досліджують актуальні проблеми у сфері виконання та відбування кримінальних покарань у вигляді дисертацій, монографій, навчальних посібників, підручників та наукових статей, кримінально-виконавче право передає отримані результати та досягнення у вигляді викладання та проведення лекційних та семінарських занять в юридичних закладах України для студентів, курсантів, слухачів.

Крім того, розвиток науки кримінально-виконавчого права відбувається завдяки практичній діяльності суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів та інших юристів, що дозволяє більш якісно реалізувати суб'єктивні права та юридичні обов'язки ув'язнених, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі, а також співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Ключові слова: наука, освіта, право, в'язниця, ув'язнені, виконання покарання, відбування покарання, кримінально-виконавче право, Пенітенціарна академія України.

Viktor Vatsyuk, Vadim Vlad. THE PURPOSE AND SIGNIFICANCE OF THE SCIENCE OF CRIMINAL AND ENFORCEMENT LAW IN THE SYSTEM OF EXECUTION AND SERVING OF CRIMINAL PUNISHMENTS

This scientific article on the topic: "The purpose and significance of the science of criminal law in the system of execution and serving of criminal punishments" examines the main theoretical provisions about the important influence of the science of criminal law on the activities of institutions for the execution of criminal punishments.

Activities in the legal sphere of society exist in the form of principles, means, approaches, with the help of which legal phenomena are studied and the result of the use of which is the development and improvement of certain penitentiary concepts and theoretical constructions, in particular legal activity, offenses in the system of execution of criminal punishments, lawful behavior of prisoners and staff of correctional colonies, correctional centers and educational colonies located not only on the territory of Ukraine, but also abroad.

In addition, legal sciences, as well as the science of criminal enforcement law, are important for study in connection with the constant driving process of improving legal life in the system of serving and executing criminal punishments, as well as for the implementation of scientific legal activities.

After the development of certain scientific works that investigate current problems in the field of execution and serving of criminal punishments in the form of dissertations, monographs, training manuals, textbooks and scientific articles, criminal enforcement law transfers the obtained results and achievements in the form of teaching and holding lectures and seminars in legal institutions of Ukraine for students, cadets, trainees.

In addition, the development of the science of criminal law takes place thanks to the practical activities of judges, prosecutors, investigators, lawyers and other lawyers, which allows for a better implementation of the subjective rights and legal obligations of prisoners serving their sentences in places of deprivation of liberty, as well as employees of the State Criminal Enforcement Service of Ukraine.

Key words: science, education, law, prison, prisoners, execution of punishment, serving of punishment, criminal law, Penitentiary Academy of Ukraine.

Аналіз останніх публікацій. На даний момент питанню дослідження мети та значення науки кримінально-виконавчого права у системі виконання та відбування кримінальних покарань науковці не приділяли належної уваги. Проте, окремі аспекти даного питання та проблематики були досліджені такими вітчизняними науковцями, як: Автухов К.А., Джужа О.М., Гель А.П., Копотун І.М., Муравйов К.В., Головкін Б.М., Колб О.Г., Руденко В.І., Яковець С.І., а також закордонними науковцями, такими як: Селиверстов В.І., Шабаль В.С., Міхно М.В., Южанин В.С., Кийко Н.В., Ананич В.А. та ін.

Актуальність теми. На сьогоднішній день Україна стала на шлях демократичного та гуманного розвитку українського суспільства. Для цього у нас відбувається безперервний процес внесення змін та доповнень до законодавства України. Для того, щоб зрозуміти які зміни треба вносити до нашого законодавства – проблеми у кожній галузі права необхідно дослідити на практичній діяльності, але сама аргументація необхідності внесення змін та доповнень у сферу виконання та відбування кримінальних покарань відбувається завдяки використанню наукових засобів та методів описання таких проблем, наукової аргументації їх вирішення, та прогнозування подальшої динаміки розвитку кримінально-виконавчого права, як галузі права яка відповідає за процес виконання та відбування кримінальних покарань, а також за виправлення та ресоціалізації ув'язнених осіб. Саме тому, на сьогоднішній день, важливим є для діяльності установ виконання покарань вирішення практичних проблем даної галузі шляхом застосування наукових поглядів на їх подолання.

На сьогоднішній день, наукою кримінально-виконавчого права відбувається детальне дослідження теоретичної та практичної діяльності суб'єктів виконання кримінальних покарань в Україні, а також дослідження правового статусу засуджених осіб, порядку та умов відбування кримінальних покарань засудженими особами.

Наука кримінально-виконавчого права впливає на дану галузь права різними способами, створюючи нові можливості для правового регулювання, а також практичної діяльності у сфері виконання та відбування кримінальних покарань, забезпечуючи при цьому більш точне та обґрунтоване прийняття правових рішень шляхом надання наукових рекомендацій, які стосуються сфери діяльності Державної кримінально-виконавчої служби Міністерства юстиції України.

Загалом, кримінально-виконавче право (КВП) розглядається як: 1) галузь права, що регулює діяльність органів та установ виконання кримінальних покарань, а також правовідносини, що виникають у процесі і з приводу виконання та відбування покарань; 2) галузь правової науки, що вивчає вказану діяльність державних органів та галузь права, яка її регулює, а також історію і теорію КВП; 3) навчальна дисципліна [1, с. 7].

Мета та завдання кримінально-виконавчого законодавства України закріплена у статті 1 Кримінально-виконавчого кодексу України. Відповідно до цієї статті, метою кримінально-виконавчого законодавства України є регламентація порядку і умов виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [4].

Отже, перш за все, вважаємо за необхідне розглянути поняття науки кримінально-виконавчого права. Так, на думку Денисової Т.А., наука кримінально-виконавчого права – це система знань про тенденції та закономірності, що складаються в процесі виконання покарань та інших заходів кримінально-правового впливу, спрямовані на розробку пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення кримінально-виконавчого права та законодавства [2, с. 22].

Досліджуючи науку кримінально-виконавчого права України, можна зазначити, що її предмет дослідження є набагато ширшим ніж кримінально-виконавче право як галузь права, а також кримінально-виконавче право, як навчальна дисципліна.

Це можна обґрунтувати тим, що якщо галузь кримінально-виконавчого права врегульовує суспільні відносини, які пов'язані із виконанням і відбуванням кримінальних покарань суб'єктами кримінально-виконавчого права, то наука, перш за все, має наступні цілі:

1. Вивчення явищ та процесів які виникають у сфері відбування та виконання кримінальних покарань;
2. Процес мислення суб'єктів кримінально-виконавчого права;
3. Особливості людської поведінки суб'єктів кримінально-виконавчого права;
4. Забезпечення науково-технічного прогресу та розвитку системи безпеки установ виконання кримінальних покарань;

5. Забезпечення безперервного процесу отримання та передачі нових знань у сфері відбування та виконання покарань;

6. Удосконалення законодавства України у сфері виконання та відбування кримінальних покарань.

Основним завданням науки кримінально-виконавчого права є пізнання об'єктивних, реально існуючих процесів та явищ у сфері виконання та відбування покарань, а також розкриття їх сутності із подальшим прогнозуванням проблем та явищ, які можуть виникнути у кримінально-виконавчих правовідносинах.

Для нормального існування та діяльності науки кримінально-виконавчого права спеціально розробляються спеціальні напрямки наукових досліджень. До таких основних напрямів можна віднести:

1. Напрямки розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань;

2. Напрями розвитку кримінально-виконавчого законодавства;

3. Напрями реформування системи органів і установ виконання покарань;

4. Напрями вдосконалення виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;

5. Напрями вдосконалення виконання покарань у вигляді позбавлення волі та довічного позбавлення волі;

6. Напрями вдосконалення регулювання звільнення від відбування покарання, допомоги особам, що звільняються від відбування покарання, та їх соціальної адаптації;

7. Напрямок порівняння законодавства та практичної діяльності органів та установ виконання покарань в Україні та закордоном.

Слід зазначити, що центром наукового дослідження діяльності органів та установ виконання кримінальних покарань є Пенітенціарна академія України. Відповідно до цього, дана академія є державним, галузевим, вищим навчальним закладом, що проводить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому, другому і третьому наукових рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та практичні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних і наукових підрозділів, сприяє розширенню наукових знань, проводить просвітницьку діяльність [3].

Крім цього, в Академії функціонує відділ наукової діяльності та міжнародного співробітництва, що забезпечує умови для розвитку і проведення наукових заходів та міжнародної співпраці в різних формах діяльності, вико-

нує їх облік і контроль, координацію наукової роботи основних структурних підрозділів та інформаційний супровід. Академія є постійним видавцем трьох друкованих періодичних видань – наукових фахових видань, яким надано категорію «Б»:

1. «Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право»;

2. «Науковий вісник Сіверщини. Серія: Освіта. Соціальні та поведінкові науки»;

3. «Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра» [5].

Завдяки такій активній освітній та науковій діяльності Пенітенціарної академії України та інших закладів вищої освіти, відбувається консолідація та уніфікація бази знань, яка пов'язана із виконанням державної пенітенціарної політики України. Наука активно сприяє більш глибокому дослідженню актуальних проблем пенітенціарної системи України та дозволяє здійснити їх вирішення шляхом застосування різних наукових методів дослідження проблем у сфері відбування та виконання кримінальних покарань.

Крім того, наука кримінально-виконавчого права є тією галуззю знань, що ґрунтується на фундаментальних теоретичних розробках теорії виконання покарань, спрямованих на дослідження сутності кримінально-виконавчої діяльності, із заглибленням в об'єкт дослідження, характеристикою основного й другорядних напрямів діяльності органів та установ виконання покарань. Кримінально-виконавче право як галузева наукова теорія є результатом проведених досліджень і відповідає необхідним для цього критеріям, а саме: а) має свій, якісно відокремлений власний предмет дослідження – це кримінально-виконавча діяльність; б) наявні публікації з кримінально-виконавчого права дають цілісне уявлення про сутність і зміст виконання покарань, розкривають закономірності реалізації кари, через що ці наукові розробки можуть бути інтерпретовані як розвинуте поняття сутності виконання покарання; в) дана наука є відбиттям досягнутих знань про кримінально-виконавче право як галузь права і про діяльність органів та установ виконання покарань у специфічних правових категоріях і поняттях; г) правові категорії, що створюють специфічну логічну структуру кримінально-виконавчого права, певним чином уже скомпоновані; г) кримінально-виконавче право відбиває об'єктивний процес виконання-відбування покарання, його закономірності; д) зміст науки кримінально-виконавчого права вже об'єктивований у багатьох публікаціях [6].

Отже, підсумовуючи дане питання, хотіли б зазначити, що наука кримінально-виконавчого права не існує сама по собі відокремлено від освітньої діяльності та кримінально-виконавчого законодавства України. Вони тісно співіснують між собою у єдиній системі. Так законодавство України у сфері виконання та відбування кримінальних покарань визначає основні принципи виконання кримінальних покарань, визначає правовий статус засуджених та співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України та закріплює їх гарантії, а також регулює порядок застосування до засуджених осіб заходів впливу з метою їх виправлення та ресоціалізації.

Наука кримінально-виконавчого права досліджує актуальні проблеми, які виникають під час реалізації державної пенітенціарної політики та шукає за допомогою наукових методів дослідження шляхи вирішення таких проблем.

Для позитивної динаміки у сфері діяльності установ виконання покарань, науковці в галузі кримінально-виконавчого права зосереджуються на дослідженнях теоретичних питань, а також питань, які стосуються практики застосування особливостей виконання кримінальних покарань, зокрема, щодо умов утримання в'язнів, реабілітації, ресоціалізації ув'язнених, запобіганню вчинення кримінальних правопорушень в установах виконання покарань ув'язненими та співробітниками Державної кримінально-виконавчої служби.

Освітня діяльність створює всі умови для ефективної передачі інформації від викладача до студента, курсанта або слухача, яка стосується особливостей виконання кримінальних покарань в Україні шляхом застосування здобутків українських та закордонних науковців, яка є необхідною для їх подальшої роботи у правоохоронній діяльності та сфері виконання кримінальних покарань.

Література:

1. Автухов К. А. Кримінально-виконавче право: навч. посіб. (відповіді на екзаменаційні питання та питання до практичних занять) / К. А. Автухов; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Х.: Право, 2016. 158 с.
2. Бадира В. А., Денисов С. Ф., Денисова Т. А., Мінаєв М. М., Хашев В.Г. Кримінально-виконавче право: навчальний посібник / За ред. Т. А. Денисової. К.: Істина, 2008. 400 с.
3. Історія Академії. URL: <https://academysps.edu.ua/istoriya-akademiyi/> (Дата звернення: 03.04.2024 року)
4. Кримінально-виконавчий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 3-4, ст. 21
5. Наукова та міжнародна діяльність. URL: <https://academysps.edu.ua/naukova-ta-mizhnarodna-diyalnist/> (Дата звернення: 03.04.2024)
6. Наука кримінально-виконавчого права. URL: <http://mego.info/матеріал/§-6-наука-кримінально-виконавчого-права> (Дата звернення: 08.06.2024)